

Kemikaljestrategi

Innehåll

Sammanfattning	3
Kemikaliesamhället.....	4
Ökad konsumtion.....	4
Global påverkan	4
Aktuella ämnen.....	4
Problemämnen	4
Syfte och omfattning	5
Förutsättningar för prioriteringar	5
Utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen	5
Ämnen i direkt och/eller långvarig kontakt med människor.....	6
Barn och unga	6
Kommunens verksamheter.....	7
Prioriterade arbetsområden.....	7
Tillsyn och kontroll.....	7
Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver.....	7
Information.....	8
Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver.....	8
Kommunens upphandling	8
Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver.....	8
Samverkan	9
Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver.....	9
Miljöledningssystemet	9
Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver.....	9
Kemikaliegruppen.....	9
Miljö- och hälsoskydds mål och uppföljning.....	10
Mål för projekt och aktiviteter.....	10
Uppföljning på lång sikt	10
Miljömål	11
Mer om Reach.....	11
Bilaga 1	12
Ordlista och förklaringar	12
Bilaga 2	15
Miljömål	15

Sammanfattning

Miljö- och hälsoskyddsmyndens kemikaliestrategi har tagits fram för att underlätta och effektivisera arbetet med att minska riskerna med kemikalier för kommunens invånare, framförallt barnen. I detta arbete bör kommunens verksamheter föregå med goda exempel.

När Miljö- och hälsoskydd arbetar för att uppnå målet *Giftfri miljö* ska vi, när det gäller ämnen, prioritera:

- Utfasnings- och riskminskningsämnen
- Ämnen som kommer i direkt och/eller långvarig kontakt med människor

och när det gäller målgrupper och områden, prioritera:

- Barn och ungdomar
- Kommunens egen verksamhet
- Områden där vi har större möjlighet att påverka

Miljö- och hälsoskydd kan påverka genom:

- Tillsyn/Kontroll
- Information
- Kommunens upphandling
- Samverkan
- Arbete i miljö- och kvalitetsledningssystemet

Illustratör: Tobias Flygar

Vi ska se till att vi fortsätter göra ett gott arbete med tillsyn och informationsinsatser inom de områden där vi har tillsynsansvar. Vi ska ha en lista över lagområden som vi årligen går igenom för att kunna prioritera vårt tillsynsarbete. För att få effekt vill vi under längre perioder inrikta vårt arbete på vissa ämnen, och/eller målgrupper.

Under 2013 har en kemikaliegrupp bildats på Miljö- och hälsoskydd. Gruppens uppgifter är att:

- ge förslag på prioriteringar inom kemikalieområdet vid verksamhetsplaneringen
- hålla sig informerad kring och vara bollplank i aktiviteter och projekt med kemikalieinriktning
- vara bollplank, utreda och söka samarbete
- genomföra/ordna föreläsningar vid behov
- stödja kommunens upphandling

Kemikaliesamhället

Kemikalier behövs för att vi ska kunna leva det liv vi gör. Kemikalier finns i nästan allting som vi har omkring oss i vardagen – soffan vi sitter i, tvålen vi tvättar oss med, maten vi äter, mobilen vi surfar med och bilen vi kör med. Antalet kemiska ämnen i samhället är mycket stort. Vissa ämnen kan vara farliga. Spridningen är i allt större utsträckning diffus och kommer inte från några få stora källor s.k. punktkällor. Det är en skillnad mot hur det var för några decennier sedan.

Kemikalier har spritt sig över hela jorden, långt ifrån de ursprungliga källorna. Det finns till exempel bromerade flamskyddsmedel i sälar i Arktis. Bakgrundshalterna av kemikalier har ökat. Fisk från Bottenviken och Bottenhavet innehåller höga halter dioxiner och PCB.

Ökad konsumtion

En ökad materiell konsumtion innebär en ökad användning av kemikalier. Den årliga världsproduktionen av kemiska ämnen ökade under andra halvan av 1900-talet mer än 50 gånger. Oönskade kemikalier finns i människor, djur, natur, vatten (sjöar, vattendrag, spillvatten, dagvatten, dricksvatten), livsmedel, varor, avfall och slam från reningsverk. Ett vanligt sätt för kemikalier att komma ut i miljön är via slam och vatten från avloppsreningsverk.

Global påverkan

Vad vi väljer att omge oss med påverkar vad vi utsätts för. Våra val påverkar också människor i produktionsländer. Många varor produceras utanför EU. I vissa länder är miljölagstiftning och kemikaliekontroll svag. Det gör att hanteringen av kemiska ämnen leder till direkt påverkan på människors hälsa och miljön i produktionsländer. En svag kemikaliekontroll i produktionslandet innebär också en större risk att farliga kemikalier finns kvar i varan när den konsumeras.

Aktuella ämnen

Kunskapen om olika ämnens påverkan på människor och miljö är i många fall bristfällig. Även kunskapen kring cocktaileffekten är otillräcklig.

Cocktaileffekten:

En kombinerad effekt av en blandning av kemikalier, som kan vara större än de enskilda ämnens effekt var för sig.

Somliga ämnen är svårnedbrytbara och när de hamnar i miljön kan de bioackumuleras och anrikas i näringskedjan.

Några av de ämnen som diskuteras mycket i dagsläget är **hormonstörande ämnen** som t.ex. bisfenol A. Hormoner och hormonliknande ämnen har effekter vid mycket låga halter. Det finns inga säkra nivåer. Vissa ämnen har också visat sig ha motsatt effekt vid låg halt jämfört med vid hög halt. Effekten av att utsatts för hormonstörande ämnen under fosterlivet kan visa sig senare i livet.

Andra ämnen som är aktuella (varav vissa hormonstörande) är ftalater (mjukgörare) i t.ex. plast, nanomaterial, perfluorerade ämnen (vatten- och smutsavvisande), bromerade flamskyddsmedel, läkemedel och antibakteriella ämnen.

Problemämnen

Vi anser att de ämnen som är nationella problemämnen och är uppe till diskussion på nationell nivå, även är Umeås problemämnen. Om det i undersökningar skulle visa sig att det i Umeå finns anledning att arbeta mer med vissa ämnen tas det med när prioriteringar görs i verksamhetsplaneringen.

Nya risker med ämnen och ämnesgrupper kommer att uppmärksammas i framtiden. Vid behov kommer vi att rådgöra med Kemikalieinspektionen eller annan aktuell myndighet om hur vi ska agera när det t.ex. gäller någon kemikalie som är aktuell i media.

Syfte och omfattning

Syftet med kemikaliestrategin är att den ska vara ett stöd för arbetet som strävar mot målet *Giffri miljö*. Strategin ska systematisera och samordna miljö- och hälsoskyddsnämndens kemikaliearbete inom tillsyn/kontroll, information, upphandling, samverkan inom och utanför kommunens verksamheter och arbetet inom kvalitets- och miljöledningssystemet.

Strategin vägleder genom kriterier vilka av miljö- och hälsoskyddsnämndens möjliga aktiviteter som ska prioriteras och är en hjälp vid planering, genomförande och uppföljning av arbetet. Den omfattar miljö- och hälsoskyddsnämndens verksamheter.

Förutsättningar för prioriteringar

När Miljö- och hälsoskydd arbetar för att uppnå målet *Giffri miljö* ska vi, när det gäller ämnen, prioritera:

- Utfasnings- och riskminskningsämnen
- Ämnen som kommer i direkt och/eller långvarig kontakt med människor

och när det gäller målgrupper och områden, prioritera:

- Barn och ungdomar
- Kommunens egen verksamhet
- Områden där vi har större möjlighet att påverka

Utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen

Kemikalieinspektionen har, för att göra det lättare att fasa ut de farligaste ämnena först, tagit fram begreppen utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen.

Ämnena i utfasningsgruppen har så allvarliga egenskaper, t.ex. cancerframkallande, hormonstörande, att de inte bör användas. Kriterierna för gruppen kommer från miljö-kvalitetsmålet *Giffri miljö*. De stämmer också till stor del överens med de kriterier som lig-

ger till grund för tillståndsprövning enligt Reach. Exempel på utfasningsämnen är DEHP och flera andra ftalater som är reproduktionsstörande och kan förekomma i bland annat PVC-plast.

Prioriterade riskminskningsämnen har egenskaper som bör ges särskild uppmärksamhet. Urvalskriterierna för denna grupp har fastställts av Kemikalieinspektionen. Exempel på prioriterade riskminskningsämnen är olika parfymämnen.

Kriterierna i detalj

Här följer kriterierna för respektive egenskap som används för att bedöma om ett ämne är ett utfasnings- respektive prioriterat riskminskningsämne.

Utfasningsämnen:

- CMR (Cancerogen, mutagen eller reproduktionsstörande), kategori 1 och 2
- PBT/vPvB (Persistenta, bioackumulerande och toxiska/mycket persistenta och mycket bioackumulerande)
- Särskilt farliga metaller (kvicksilver, kadmium, bly och deras föreningar)
- Hormonstörande
- Ozonnedbrytande

Prioriterade riskminskningsämnen:

- Mycket hög akut giftighet (hälsa)
- Allergiframkallande
- Mutagen, kategori 3
- Hög kronisk giftighet (hälsa)
- Miljöfarligt, långtidseffekter
- Potentiell PBT/vPvB

Från Keml 2014-01-20

Ämnen i direkt och/eller långvarig kontakt med människor

Vi får i oss farliga ämnen genom maten, huden och vid inandning. Om ett ämne har nära och långvarig kontakt med människan är det större sannolikhet att det tas upp i kroppen. Exempelvis har man kläder nära huden under en lång tid. Vi vistas mycket inomhus i olika byggnader där ämnen som avges från byggnadsmaterial kan påverka oss under en lång tid. Ämnen kan också vara problematiska i avfallsskedet, exempelvis kan slam från avloppsreningsverk ha för höga halter av tungmetaller så att slammet med näringsämnen inte kan fortsätta i kretslopp.

Barn och unga

Barn och unga är mer känsliga för kemikalier än vuxna. Det beror på att kroppen, t.ex. hjärnan och hormonsystemet, inte är färdigutvecklad. Om skador uppstår i en tidig utvecklingsfas kan det få livslånga konsekvenser. Det ofödda barnet är ännu mer känsligt för störningar eftersom de utvecklas väldigt snabbt. Att skydda gravida kvinnor är därför också viktigt men svårare eftersom det inte finns något specifikt område att

arbeta med. De farliga ämnena skulle i så fall behöva minskas i hela samhället. Det är av stor vikt att skydda foster och barn. Detta skulle även gynna övriga i samhället.

Barn blir mer exponerade för kemikalier än vuxna på grund av deras beteende. De äter, dricker och andas mer än vuxna i förhållande till sin storlek. Mindre barn utforskar världen krypande och får i sig mer damm och de undersöker saker genom att suga och tugga på dem. Barn leker inte bara med det som är särskilt avsett för dem utan de leker med allt i sin omgivning.

En inriktning på vårt arbete mot att minska barnens utsatthet för farliga ämnen skulle kunna vara att kontrollera det som finns i

barns omgivning, som leksaker, kläder och andra textilier i t.ex. förskolor och butiker. För förskolor har kommunen ett särskilt ansvar, ofta som verksamhetsutövare och fastighetsägare och, om inte annat, som tillsynsmyndighet.

Inspiration för ett sådant arbete kan vara Miljöstyrningsrådet och Kemikalieinspektionens projekt ”Giftfri förskola” som ska skapa en guide till inköp och upphandling av giftfria produkter för förskolor (beräknas bli klar under 2014) och Naturskyddsföreningens inventering av förskolor i projektet ”Operation Giftfri förskola” (genomfördes 2013).

Kommunens verksamheter

Kommunen vill föregå med goda exempel. Kommunen använder och köper in många kemiska produkter och varor. Många människor inklusive barn och unga påverkas av de val kommunen gör. Det är därför viktigt att kommunen har ett aktivt kemikaliearbete. För att byta ut de skadligaste kemikalierna krävs att vi vet vilka kemikalier som används. Det är också viktigt att göra medvetna val vid upphandling. I arbetet i en miljöcertifiering är substitution av kemikalier och målmedvetna val vid upphandling en naturlig del. Tre av kommunens verksamheter är miljöcertifierade, Fastighet, Miljö- och hälsoskydd och Städ- och verksamhetsservice.

Prioriterade arbetsområden

Miljö- och hälsoskyddsnämndens arbete för *Giftfri miljö* handlar delvis om de områden där nämnden har tillsynsansvar. Vi ska se till att vi fortsätter göra ett gott arbete med tillsyn och informationsinsatser inom de områden där vi har tillsynsansvar. Vi ska ha en lista över lagområden som vi årligen går igenom för att kunna prioritera vårt tillsynsarbete.

För att få effekt vill Miljö- och hälsoskydd under längre perioder fokusera vårt arbete på vissa ämnen, och/eller målgrupper.

De verktyg som Miljö- och hälsoskydd har i arbetet för *Giftfri miljö* är tillsyn och kontroll, information, upphandling, samverkan samt miljöledningssystemet.

Tillsyn och kontroll

Miljö- och hälsoskydd utför tillsyn och kontroll samt informerar enligt miljöbalken och livsmedelslagen. Vi arbetar också med hållbar konsumtion genom vår konsumentvägledning. Konsumentvägledningen kan hjälpa Konsumentverket i deras tillsynsarbete enligt produktsäkerhetslagen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden utövar kemikalietillsyn över fyra områden: kemiska produkter, varor, bekämpningsmedel samt hygieniska produkter och kosmetika. Läke- medel och efterbehandling av förorenade områden är två andra viktiga områden i arbetet för *Giftfri miljö*.

Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver

Umeå kommun kommer att delta i Kemikalieinspektionens projekt SMID 2014 (Smycken i detaljhandeln) om farliga ämnen i smycken. Det är första gången vi utför varutillsyn. Det är ett område vi bör fortsätta med. Kemikalietillsyn av miljöfarliga verksamheter utförs redan idag, men kan utvecklas. Tillsyn på byggprojekt och hur kemiska produkter och byggvaror väljs kan vara en tänkbar aktivitet. Tillsynen av hygieniska produkter skulle kunna i första hand inriktas på de som är avsedda för barn. Vid tillsyn av kemiska produkter i detaljhandeln kan utfasningsämnen prioriteras.

Livsmedelskontroll omfattar bl.a. material i kontakt med livsmedel. Kemikalier i material i kontakt med livsmedel kan röra sig över till livsmedel, särskilt om användningen av förpackningen eller husgerådet är felaktig. Livsmedelsverket har i den nationella kontrollplanen pekat ut några särskilt prioriterade områden: husgeråd av plast importerade från länder utanför Europa, husgeråd och förpackningar som utsätts för högre temperaturer, tryckfärgsrester och mineraloljor i returpapper i papper, kartong eller wellpapp.

Information

För att skydda den viktigaste målgruppen barn kan det många gånger ge mer resultat att informera de som har stor påverkan på den miljö som barn vistas i.

Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver

Några viktiga målgrupper för att påverka barns omgivning är förskolans personal och chefer, lärare och föräldrar. Andra betydelsefulla grupper för att minska negativ kemikaliepåverkan i samhället är konsumenter och företag och andra verksamhetsutövare.

Miljö- och hälsoskydd har under Umeås hållbarhetsvecka 2013 genomfört kampanjen ”Våga fråga om kemikalier” i varor och informerat föräldrar på öppna förskolor om bland annat kemikalier i barns miljöer. Andra exempel på aktiviteter som skulle kunna vara möjliga är att i samarbete med MVC/ BVC sprida information till föräldrar och blivande föräldrar. En bra skrift är Kemikalieinspektionens ”Kemikalier i barns vardag”.

Kommunens upphandling

En del av kommunens miljö- och hälsopåverkan kommer från de varor vi köper in. Det påverkar många människor från riktigt små till mycket gamla. Att genom god kemikaliekompetens ställa kemikaliekrav vid upphandlingen är därför viktigt. Miljö- och hälsoskydd skulle kunna spela en roll här.

Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver

När krav ställs kan man använda Miljöstyrningsrådets kriterier som delvis gör att man kan undvika utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. Det är också möjligt att ställa krav på att varor ska vara fria från ämnen som ingår i kandidatförteckningen alternativt att dessa ämnen ska redovisas.

När det gäller byggnadsmaterial kan motsvarande krav ställas för att undvika utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. I praktiken betyder det att välja de kemiska produkter som är registrerade i BASTA-registret eller uppfyller vissa nivåer i Byggvarubedömningen eller i SundaHus. Användningen av nanomaterial, i t.ex. betong, färg eller ytskikt på fönster, kanske skulle behöva dokumenteras (vilken typ av material och var det använts).

Det är också viktigt att göra uppföljning av kraven som ställts i upphandlingen. Det kan göras på olika sätt beroende på vad som passar bäst. Exempel på metoder är verifierat (t.ex. miljömärkning), leverantörsförsäkring, kontroll av produkt genom kemisk analys och kontroll av leverantörens rutiner. Om uppföljningen visar att kraven som ställts inte uppfyllts bör rutinerna för andra avtalsbrott gälla. Det innebär generellt möjlighet till direkt rättelse, prisjustering eller vite och slutligen en möjlighet att häva avtalet.

Samverkan

Miljö- och hälsoskydd ska så mycket som möjligt samverka med andra för att uppnå största möjliga effekt.

Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver

Flera delar inom kommunen kan vara viktiga att samarbeta med, För- och grundskolan, Planering, Fastighet, Gator och parker m.fl. Det kan gälla t.ex. arbetet med miljömål och framtagandet av kommunala policys. Även samverkan med de kommunala bolagen UMEVA och Bostaden kan bli aktuellt. Att arbeta med andra grupper kan också bidra till målet, exempelvis Be Green, Arbets- och miljömedicin på Norrlands universitetssjukhus, Umeå universitet och Arbetsmiljöverket.

Vi ska prioritera att medverka i nationella och regionala projekt. De projekten är oftast relevanta, resurseffektiva och lärorika. Checklistor och vägledning tas fram av de centrala myndigheterna. Ofta ingår också utbildning inom området. Det ger förut-

sättningar för att genomföra en bra tillsyn inom området. Samarbete i regionala projekt där vi tillsammans tar fram dokument är också mer effektiv än om vi skulle göra det själva.

Miljöledningssystemet

Miljö- och hälsoskydd är miljöcertifierade (ISO 14001). Vi har inga stora direkta miljöeffekter. Vi använder endast en mindre mängd kemikalier, främst städkemikalier. Vi ska därför försöka arbeta med den indirekta påverkan.

Vi kan påverka andra verksamheter som också är miljöcertifierade t.ex. genom att via vårt gemensamma ledningssystem lämna förslag på förbättringar.

Genomförda, planerade och tänkbara aktiviteter/inriktningar framöver

I framtiden kan det vara möjligt att arbeta med kemikalieteman. Det skulle kunna ske tillsammans med övriga verksamheter i kommunen som hittills är miljöcertifierade, Fastighet och Städ- och verksamhetsservice.

Kemikaliegruppen

Miljö- och hälsoskydd har under hösten 2013 bildat en kemikaliegrupp med representanter från alla delar av vår verksamhet. Gruppen har fem huvudsakliga uppgifter.

- Ge förslag på prioriteringar inom kemikalieområdet vid verksamhetsplaneringen
- Gruppen ska med hjälp av strategin ta fram förslag på aktiviteter/projekt och prioritera dessa inför verksamhetsplaneringen. Förslagen kan gälla ett visst område, men även vara konkreta projekt som gruppen bedömer viktiga att arbeta med. Verksamhetsområdesgrupperna får sedan ta ställning till förslagen och besluta vilka aktiviteter som ska genomföras. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har i sin uppdragsplan för 2015 beslutat att verksamheten kommer att inrikta en stor del av tillsynen de närmaste åren mot kemikaliefrågor. Aktiviteter som gäller hela Miljö- och hälsoskydd kan vid behov tas upp i ledningsgruppen.

Under 2014 påbörjades en struktur för laglista. Arbetet ska slutföras 2015. Gruppens ansvar är att varje år gå igenom laglistan. Grunden är att vi ska göra ett gott arbete på alla de lagområden där vi är tillsynsmyndighet. Listan är ett hjälpmedel i det arbetet. Kemikaliegruppen ska genom faktainsamling ge förutsättningar för att vårt tillsynsuppdrag när det gäller kemikalier fullgörs. Gruppen ska inte utföra de aktiviteter som inplaneras. Det gör de som utsetts till projekt-/aktivitetsansvariga.

- **Hålla sig informerad kring och vara bollplank till aktiviteter och projekt med kemikalieinriktning**

Gruppen ska ha en lista över kemikalieinriktade aktiviteter/projekt och vid önskemål ge de ansvariga för aktiviteter/projekt möjlighet att tänka tillsammans med gruppen. Gruppen ska under året informera sig om hur arbetet fortskrider för att vid årets slut kunna utvärdera kemikaliarbetet.

- **Vara bollplank, utreda och söka samarbete**

Gruppen är ett bollplank för handläggare på Miljö- och hälsoskydd som vill diskutera en kemikaliefråga. Handläggare möter verksamheter och privatpersoner som har frågor som inte alltid är lätta att besvara. I frågor där rättsläget är osäkert kan kemikaliegruppen hjälpa till att ta fram material och vara ett stöd i de fall ett föreläggande anses nödvändigt för att komma framåt. I gruppen ska aktuella frågor diskuteras, t.ex. larm om ämnen, och hur vi ska ställa oss till dessa. Gruppen ska ta egna initiativ till samarbete i kemikaliarbetet.

- **Genomföra och ordna föreläsningar**

Miljö- och hälsoskydd får ibland förfrågningar om att komma och berätta om kemikalierelaterade ämnen. Vi tycker det är mycket positivt att vår kunskap efterfrågas och vill så långt möjligt genomföra sådana föredrag. Vid förfrågningar kan någon från Miljö- och hälsoskydd genomföra föreläsningar i samråd med kemikaliegruppen. Ett alternativ kan också vara att bjuda in utomstående experter.

- **Stödja kommunens upphandling**

I mån av tid ska någon i kemikaliegruppen eller annan från Miljö- och hälsoskydd stödja kommunens upphandling så att krav och uppföljning beträffande kemikalier utvecklas.

Miljö- och hälsoskydds mål och uppföljning

Mål för projekt och aktiviteter

Vi sätter specifika mål för de aktiviteter och projekt vi beslutar oss för att genomföra. Hur uppföljning sker anpassas till vad som gjorts, det kan t.ex. vara att mäta antalet deltagare eller utdelat material eller enkäter. Aktiviteter följs upp inom vårt ordinarie arbetssätt i tertialer och på arbetsgruppsmöten. Avstämning av hur aktiviteten går framåt görs löpande under året med kemikaliegruppen. Gruppen utvärderar inför verksamhetsplaneringen det gångna årets arbete.

Uppföljning på lång sikt

Miljö- och hälsoskydds uppföljning på lång sikt genomförs genom att vi tar del av den långtidsstudie av avloppsslam som bland annat Öns reningsverk är med i. Syftet med denna årliga miljöövervakning är att kontrollera halterna av ett stort antal miljögifter i utgående vatten och slam i representativa svenska reningsverk. Studien startade 2004. 2011 ingick nio reningsverk i studien. Analyser av tidstrender för olika ämnen kan göras. I rapporten för perioden 2004-2010

uppges att Umeå har högre halter av ftalaterna DEHP och DINP än övriga reningsverk i studien.

Grupper av ämnen som övervakas är (exempel anges inom parentes):

- Fenoler (triclosan, bisfenol A, nonyl- och oktylfenol)
- Estrar (ftalaten DEHP)
- Antibiotika
- Dioxinlika ämnen
- Metaller
- Vissa läkemedel som är inflammationsdämpande, smärtlindrande och febernedsättande (ibuprofen, diklofenak).

Förutom att UMEVA deltar i denna studie gör de egna regelbundna provtagningar på utgående vatten och slam som kan vara intressanta att följa. Flera metaller mäts (ibland andra metaller än de i slamstudien), och de mäter även andra ämnen som inte ingår i slamstudien, exempelvis PCB och PAH i slam.

Miljömål

De nationella, regionala och kommunala miljömålen, folkhälsomålen samt Aalborgåtagandena och miljöpolicyen är en grund för Miljö- och hälsoskydds verksamhetsplanering. De beskrivs kortfattat i bilaga 2.

Mer om Reach

EU:s kemikalielagstiftning Reach

EU:s gemensamma kemikalielagstiftning är Reach (registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier). Där finns bl.a. krav på säkerhetsdatablad, tillstånd för att använda vissa kemikalier och förbud eller begränsningar i användningen av vissa kemikalier.

Ämnen som kan ha allvarliga effekter på människors hälsa eller för miljön, SVHC (Substances of Very High Concern), förs upp på den s.k. kandidatförteckningen. De ämnena är kandidater till att bli tillståndspliktiga. Kandidatförteckningen publiceras av den europeiska kemikaliemyndigheten Echa (The European Chemicals Agency). I december 2013 fanns 151 ämnen på listan.

Hormonstörande ämnen anses som utfasningsämnen av Kemikalieinspektionen. De bedöms som särskilt farliga ämnen (SVHC) enligt Reach. Det finns ännu ingen officiell definition och inte heller tillräckliga krav i lagstiftningen, som t.ex. krav på information i säkerhetsdatablad och märkning. En möjlighet är att titta på SIN-listan (Substitute it Now!). Den tas fram av Internationella kemikalieseekretariatet, ChemSec, som är ett samarbetsorgan för miljöorganisationer. Det är en lista över ämnen som har egenskaper som uppfyller Reach kriterier för SVHC-ämnen. När officiell klassificering saknas bygger listan på en noggrann granskning av vetenskaplig litteratur. Listan tas fram som en hjälp till aktörer som vill undvika farliga kemikalier.

Bilaga 1

Ordlista och förklaringar

Aalborggåtagandena - Ett samverkansarbete mellan städer i Europa och ett viktigt verktyg för arbetet med hållbar utveckling. Visionen är en hållbar stadsutveckling som skapar en god livsmiljö för alla sina invånare. Aalborggåtagandena består av 50 punkter uppdelade på 10 rubriker och behandlar allt ifrån naturresurser, stadsplanering och transporter till ekonomi och hälsa.

Antibakteriella ämnen - En samling av ämnen som hämmar bakterietillväxt. Antibakteriella ämnen kan användas till exempel i kläder, vitvaror eller hygienartiklar för att förhindra bakterietillväxt och dålig lukt. Exempel på sådana ämnen är silverjoner och triclosan. Silverjoner är mycket giftiga för bakterier, fiskar och andra vattenlevande organismer. Triclosan är ett giftigt ämne som kan orsaka skadliga långtidseffekter i vattenmiljön.

Bioackumulering - En process där miljögifter ansamlas i levande organismer. Framför allt rovdjur är utsatta, då de kan få i sig höga halter gifter genom sina byten. Gifter som inte är biologiskt nedbrytbara ansamlas i organismer och i högre halter hos organismer högre upp i näringskedjan.

Bisfenol A (BPA)- Ett ämne som bland annat används för att tillverka vissa plastsorter som är vanliga i många vardagliga plastföremål. Studier har visat att BPA är hormonstörande även vid låga doser.

Bromerade flamskyddsmedel - Flamskyddsmedel är tänkta att ge ett skydd under produktens hela livslängd. De är tillverkade för att inte brytas ner så lätt vilket gör att många av ämnena ställer till problem i miljön. Bromerade kallas de som innehåller grundämnet brom. Det finns ca 70 bromerade flamskyddsmedel och kunskapen om de hälso- och miljöfarliga egenskaperna varierar.

ChemSec (International Chemical Secretariat) - Internationella kemikaliesekretariatet är en samarbetsorganisation med syfte att skynda på utfasningen av farliga kemiska ämnen. Står bakom SIN-listan.

CMR-ämnen - Ämnen som ger cancer, mutationer i arvsmassan och påverkar fortplantningen.

Coctail-effekt – En kombinerad effekt av en blandning av kemikalier, som kan vara större än de enskilda ämnernas effekt var för sig.

DEHP – Ett ämne som är totalförbjudet i leksaker och barnvårdsartiklar. Det räknas som en av de tre farligaste ftalaterna (mjukgörare) tillsammans med DBP, dibutylftalat, och BBP, bensylbutylftalat. Kan påverka hormonbalansen och skada reproduktionsförmågan.

DINP – Ett ämne som, tillsammans med DIDP och DNOP, av försiktighetsskäl är förbjudet i leksaker och barnvårdsartiklar som kan stoppas i munnen. Eftersom barn är extra känsliga för skadliga ämnen bör de tre ftalaterna undvikas i så stor utsträckning som möjligt.

ECHA - Den europeiska kemikaliemyndigheten, finns i Helsingfors.

Ftalater - En grupp kemiska ämnen som bland annat används som mjukgörare i plast. Några ftalater misstänks vara så skadliga att de är förbjudna i alla leksaker och barnvårdsartiklar. Ftalater kan läcka ut ur plast och tas upp av kroppen. Ftalater har påträffats hos människor i analyser som gjorts av blod, bröstmjölk och urin.

Hormonstörande ämne - Ämnen som påverkar de hormonella systemen och kan orsaka skada på organismer, populationer eller ekosystem.

Kandidatförteckningen – En förteckning med ämnen som har särskilt hälso- och miljöfarliga egenskaper och kallas för särskilt farliga ämnen (SVHC-ämnen). Ämnen förs allt eftersom upp på bilaga XIV till Reach-förordningen för att tillståndsprövas. Det finns också andra krav på dessa ämnen, bland annat när det gäller information.

Kemisk produkt - Ett kemiskt ämne (grundämne eller förening) eller beredning (blandning) av kemiska ämnen som inte är en vara.

Mutagen - Ett kemiskt ämne, som orsakar mutationer hos en organism, det vill säga förändrar den genetiska informationen (DNA) i organismen.

Nanomaterial - Helt nya kemiska strukturer eller redan välkända kemiska strukturer fast i mindre storlek. Nanomaterial kan på grund av sin ringa storlek få helt andra egenskaper och funktioner. Kunskapen om hur människa och miljö påverkas är fortfarande bristfällig. Materialet finns idag i de flesta elektronikprodukter, likaså i ytbehandlingsmaterial som används på bilar, stekpannor och skidkläder, men också i vissa krämer och smink.

Nonyl- och oktylfenol - Giftiga ämnen som kan skada reproduktionen hos vattenlevande organismer. Det finns även misstanke om att de är hormonstörande för människor. Nonyl- och oktylfenol bildas vid nedbrytning av nonyl- och oktylfenoletoxilater, som används främst vid olika typer av rengöring. Användningen av ämnen som kan bilda nonyl- och oktylfenol är utbredd.

PAH - En grupp av ämnen som finns ibland annat petroleum samt bildas vid förbränning av organiskt material. Långtidsexponering med höga doser av ett flertal PAH-ämnen kan skada immunsystemet, lever och njurar, och störa hormonsystemet. PAH kan enligt djurförsöksmodeller skada arvsanlagen och framkalla tumörsjukdomar. PAH kan också öka risken för att få cancer.

PBT-ämnen - Ämnen som är persistenta (svårnedbrytbara), bioackumulerande och toxiska. Det innebär att de inte bryts ner i miljön, de ansamlas i organismer och de är giftiga. jmf vPvB

PCB – En grupp av ämnen som är svårnedbrytbara och långlivade. PCB är ett av våra mest kända miljögifter. Vissa PCB är skadliga för människor, djur och miljö bland annat genom att påverka nervsystem och fortplantningsförmåga.

Perfluorerade ämnen - Ämnen som används därför att de har förmåga att bilda släta vatten-, fett- och smutsavvisande ytor. De är vitt spridda i miljön och det finns indikationer på att halterna av vissa av dem ökar i bland annat Arktis. Ämnena har det gemensamt att de är mycket stabila. En del bryts ned långsamt eller inte alls medan andra omvandlas till persistenta ämnen i naturen.

Persistenta ämnen - Svårnedbrytbara ämnen som finns kvar i miljön under en lång tid.

Reachförordningen - En europeisk ramlag för kemikalier. Den trädde i kraft inom hela EU den 1 juni 2007, men bestämmelserna i Reach börjar gälla stegvis.

Reproduktionstoxiskt ämne - Ett ämne som skadar fortplantningsförmågan.

Riskminskningsämnen - Ämnen med egenskaper som ska ges särskild uppmärksamhet.

SIN-listan (Substitute It Now!) - Lista över ämnen som är utvalda utifrån kriterierna för särskilt farliga ämnen (SVHC) i Reach. Syftet med listan är att hjälpa företag och organisationer att på-

skynda utfasningen av särskilt farliga ämnen. Listan uppdateras löpande, den innehåller fler ämnen än kandidatförteckningen. Listan tas fram av ChemSec.

SVHC (Substances of Very High Concern) - Särskilt farliga ämnen som uppfyller kriterierna i artikel 57 i Reach. Dessa är CMR-ämnen, PBT-ämnen, vPvB-ämnen eller har andra allvarliga egenskaper, t.ex. hormonstörande eller ozonförstörande.

Substitution – Ersättning

Säkerhetsdatablad (SDS Safety Data Sheet) - Information i 16 punkter för hälso- och miljöfarliga kemiska produkter. Säkerhetsdatabladets innehåll är reglerat i Reach-förordningen.

Triclosan - En fettlöslig kemisk substans med bakteriedödande egenskaper. Ämnet är inte förbjudet men påverkar vår miljö och oss människor. Det är giftigt för vattenlevande organismer och kan orsaka negativa långtidseffekter i vattenmiljöer. Triclosan kan störa biologiska system genom påverkan på ämnesomsättning och hormonbalans. Ämnet är upptaget som prioriterat riskminskningsämne av Kemikalieinspektionen.

Utfasningsämnen - Ämnen med så allvarliga egenskaper att de överhuvudtaget inte bör användas.

Vara - Ett föremål som under produktionen får en särskild form, yta eller design, vilken i större utsträckning än dess kemiska sammansättning avgör funktionen.

vPvB-ämnen - Ämnen som är mycket persistenta (svårnedbrytbara) och mycket bioackumulerande. Ämnen med de egenskaperna är potentiellt problematiska även om de inte är bevisat giftiga. Om de senare visar sig vara giftiga och förbjuds tar det lång tid för halterna att minska i människor och miljön.

Bilaga 2

Miljökvalitetsmål

Nationella mål

Det finns 16 nationella miljökvalitetsmål. Miljökvalitetsmålen beskriver det tillstånd i miljön som vi ska nå inom en generation. Målet *Giftfri miljö* lyder:

"Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna." (*Riksdagens definition*)

När det gäller kemikalier finns tre mål.

- Människors hälsa utsätts för minimal negativ miljöpåverkan samtidigt som miljöns positiva inverkan på människors hälsa främjas.
- Kretsloppen är resurseffektiva och så långt som möjligt fria från farliga ämnen.
- Konsumtionsmönstren av varor och tjänster orsakar så små miljö- och hälsoproblem som möjligt.

Det finns också fastställda preciseringar och etappmål, dem kan man läsa om på miljomal.se. På nationell nivå handlar det till stor del om att arbeta fram lagstiftning på de områden den saknas eller är otillräcklig (t.ex. cocktaileffekten, hormonstörande ämnen, nanoteknik). Exempel på andra områden som utreds är kemikalieskatt på konsumentvaror.

Regionala mål

De regionala miljömålen för Västerbottens län håller på att uppdateras (feb 2014).

Lokala miljömål

De lokala miljömålen är under utvärdering och revidering (feb 2014). När det gäller kemikalier har de tidigare handlat om barns miljöer: skolor, förskolor och lekplatser.

Folkhälsomål

Det finns 11 nationella folkhälsomål. Det är främst målet *Sunda och säkra miljöer och produkter* som berör arbetet med kemikalier. Detta mål hör till de åtta folkhälsomål som Umeå kommun prioriterar ” I Umeå ska den fysiska omgivningen – luft, mark, vatten samt den bebyggda miljön, boende, skola, fritid, transporter, produktion och konsumtion av varor, ge förutsättningar för god folkhälsa.”

Aalborgsåtagandena

Aalborgsåtagandena har som syfte är att skapa medvetenhet kring begreppet hållbar utveckling samt att utgöra grunden för gemensamma strategier för lokalt hållbarhetsarbete. Ett av Umeås åtaganden är att vi ska arbeta med ansvarsfulla konsumtionsmönster och val av livsstil. I detta ingår bland annat att främja hållbar konsumtion, särskilt av miljömärkta, organiska och etiska produkter, t.ex. inom för- och grundskolan.

Miljöpolicy

Den miljöpolicy (2013-09-04) som tagits fram för verksamheterna Miljö- och hälsoskydd, Fastighet och Städ inom Umeå kommun innebär att vi ska arbeta med fyra hållbarhetsprinciper. En princip har tydligt kemikaliefokus: ”Ständigt minska användandet av miljöfrämmande och miljöfarliga ämnen.” För arbetet med kemikalier innebär arbetet att...

- integrera miljötänkande vid planering, beslut och utvärdering
- låta miljöaspekter väga tungt vid upphandling och inköp
- aktivt förebygga föroreningar, framför allt från ämnen som är främmande för naturen
- kontinuerligt arbeta med information och utbildning till medborgare, anställda och förtroendevalda